

СЕКЦІЯ 4 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 338:38

Аванесова Н.Е.*кандидат економічних наук, доцент**Харківського національного університету будівництва та архітектури*

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОПК УКРАЇНИ: ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ ЗНАЧНА РОЛЬ

Формування засад незалежності будь-якої держави передбачає у першу чергу створення належних нормативно-правових, організаційних, виробничих, науково-технічних, кадрових, економічних та фінансових умов для діяльності підприємств ОПК держави. Спроможність цих підприємств задовольняти як національні потреби у виробництві продукції військово-технічного призначення для власного війська, так і забезпечувати суттєві валютні надходження держави від експорту своєї продукції на світовому ринку озброєнь військової техніки і технологій стає у свою чергу головним фактором національної та економічної безпеки.

Ключові слова: ОПК, економічна безпека, військова техніка, інвестиційна політика, збройні сили.

Аванесова Н.Э. ИНВЕСТИЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОПК УКРАИНЫ: ОБОРОННО-ПРОМЫШЛЕННЫЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И ИХ ЗНАЧИТЕЛЬНАЯ РОЛЬ

Формирование основ независимости любого государства предполагает в первую очередь создание надлежащих нормативно-правовых, организационных, производственных, научно-технических, кадровых, экономических и финансовых условий для деятельности предприятий ОПК страны. Способность этих предприятий удовлетворять как национальные потребности в производстве продукции военного-технического назначения для собственного войска, так и обеспечивать существенные валютные поступления страны от экспорта своей продукции на мировом рынке вооружений военной техники и технологий становится в свою очередь главным фактором национальной и экономической безопасности.

Ключевые слова: ОПК, экономическая безопасность, военная техника, инвестиционная политика, вооруженные силы.

Avanesova N.E. INVESTMENT ACTIVITY OF MILITARY-INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE: INDUSTRIAL DEFENSE ENTERPRISES AND THEIR SIGNIFICANT ROLE

Formation of the principles of independence of any State involves first creating appropriate legal, institutional, industrial, scientific, technical, human, economic and financial conditions for enterprises military-industrial complex. The ability of these companies to meet national needs as in production of military-technical for its own troops, and provide essential foreign exchange earnings from exports of the state of its products on the world market of arms and military equipment technology becomes in turn a major factor of national and economic security.

Keywords: military-industrial complex, economic security, military equipment, investment policy, armed forces.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції глобалізації економіки потребують перебудови як цілих галузей, так і окремих підприємств. Реструктуризація оборонної промисловості є складовою частиною

цієї проблеми. Сьогоднішня міжнародна політична ситуація загалом є сприятливою для реалізації інвестиційної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні вчені В. Будкін, В. Гець, С. Мочерний, Ю. Пахомов, А. Філіпенко, М. Чумаченко, А. Гальчинський та інші досліджують сутність світових економічних криз у розрізі цивілізаційного розвитку світу та відзначали не лише негативні, але і ряд позитивних наслідків світових криз, для окремих економічних систем світу.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати дослідження, яке полягає у поширенні практики невиконання державою своїх фінансових і інвестиційних зобов'язань перед оборонними підприємствами і організаціями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досягнення і збереження позитивних темпів зростання економіки дає підстави для прогнозу збільшення в найближчій перспективі внутрішнього інвестиційного потенціалу і перерозподілу його на користь високотехнологічних галузей промисловості, росту місткості внутрішнього ринку продукції тривалого споживання, ринку технологіч-

Рис. 1. Проблемні питаннями в ОПК

ного обладнання. Необхідною передумовою для цього є проведення радикальної реформи системи оподаткування та стратегії амортизаційної політики у промисловості. Україна заявила про свої наміри вступити у НАТО, намагається підняти на новий рівень відносини з Росією як стратегічним партнером, поглиблює співробітництво в рамках Євразійської економічної співдружності. Проблемні питаннями, які виникають в ОПК наведені на рисунку 1.

Практика доводить, що Україна утвердилася на деяких сегментах світового ринку ОВТ як стабільний і надійний партнер, однак це переважно сегменти модернізації та ремонту ОВТ, що були у використанні. Реалізація нових видів ОВТ вітчизняного виробництва, що є привабливим для інвестування, має великі труднощі і далека від стабільності.

Україна є світовим лідером у виробництві навігаційних приладів, головок самонаведення для ракет «земля-повітря», станцій радіотехнічного контролю, звукометричних систем артилерійської розвідки, складних систем управління, апаратури радіозв'язку, радіотехнічної і радіоелектронної боротьби, авіаційних і ракетних систем прицілювання. В Україні збереглась добре розвинена електронно-оптична галузь. У колишньому Союзі їй належало лідерство у виробництві універсальних радарів. Світового рівня в розробці та виробництві танків досягла бронетанкова галузь. Танки Т-80УД, які виробляються на заводі ім. Малишева, успішно конкурують на світовому ринку озброєнь і військової техніки. Порівняно з авіаційною і суднобудівною галузями бронетанкова галузь значно меншою мірою залежить від імпорту матеріалів, сировини, комплектуючих. Вона спроможна налагодити виробництво багатьох видів продукції практично за замкнутим циклом.

Реальним прикладом значного потенціалу та усіх сучасних негараздів у цій галузі є державне підприємство «Львівський бронетанковий ремонтний завод». Постановою Кабінету Міністрів України № 272 від 13.04.2005 р. заводу надано статус підприємства, яке має стратегічне значення для економіки і безпеки держави. Сьогодні на підприємстві працює близько 1 тисячі осіб – спеціалістів та допоміжного складу.

Основним призначенням заводу є капітальний ремонт танків та спеціальної інженерної техніки – пожежних машин, машин розмінування, машин розгороджування тощо, яка знаходиться на озброєнні Збройних сил (ЗС) України. Упродовж останніх років завод працює не на повну потужність, так за однозмінного режиму роботи – на 77,2%. Завдяки гнучкій технології та наявному обладнанню на заводі може виготовлятися більше 120 назв різного складного, у тому числі з електронним управлінням, стенового, випробувального та паркового обладнання для потреб Збройних сил України для рембатов і танкових частин.

ДП «ЛБТРЗ» володіє достатнім потенціалом для підвищення боєздатності військ за багатьма напрямками (рис. 2). Упродовж останніх років освоєно виготовлення нових видів спецтехніки і озброєння.

Структурна перебудова ОПК повинна здійснюватися з урахуванням потреб національної безпеки і оборони країни, особливостей економічного стану оборонних підприємств і організацій, умов їх функціонування, економічних можливостей держави. Необхідно використовувати досвід реформування оборонного сектору економіки розвинутих країн Заходу, країн колишньої Організації Варшавського договору тощо.

Перебудова ОПК вимагає здійснення комплексу системних заходів з реструктуризації та диверсифікації підприємств ОПК, вдосконалення системи управління, максимального адаптування законодавства до європейських стандартів, а також значних коштів і часу. Готового, однозначного рецепту щодо

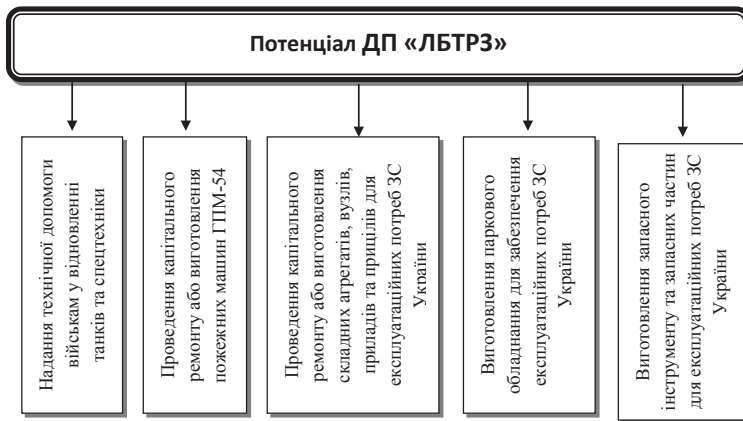

Рис. 2. Потенціал ДП «ЛБТРЗ»

Рис. 3. Головні напрями і форми діяльності держави у напрямі удосконалення управління галуззю

Рис. 4. Джерела інвестування ОПК

форм і пропорцій участі держави в реструктуризації і розвитку ОПК не існує – їх пошук і удосконалення здійснюватимуться в ході реформування галузі.

Державний стратегічний менеджмент за результативністю щорічних планів і державних програм (точніше за відсутності відчутних результатів) довів низьку ефективність і неспроможність роботи в умовах ресурсних обмежень. Невиконання кожної програми або плану завершується посиланням на брак коштів, хоча результати аналізу стану галузі та обсягів наявних ресурсів відсутні. Недостатній рівень маркетингових досліджень. Вони здійснюються під час формування та реалізації експортної політики, але не є достатньою мірою вбудованими у практику визначення пріоритетів і стратегічного планування розвитку ОВТ і ОПК. Не враховуються зміни та тенденції у ринковій кон'юнктурі, конкурентному середовищі, у співвідношенні темпів розвитку оборонних технологій і технологій подвійного використання, військовому та комерційному секторах промисловості.

Головні напрями і форми діяльності держави у напрямку удосконалення управління галуззю представлені на рисунку 3.

На сьогоднішній день держава є основним власником більшої частини оборонних підприємств і організацій і повинна відігравати визначальну роль в інвестиційній діяльності ОПК.

Розглядаючи сучасну систему економічної безпеки України, можна побачити, що нині вона функціонує недостатньо ефективно, про що свідчать і зниження міжнародних позицій України, і наслідки фінансово-економічної кризи, з якими наша держава ще й досі не повністю впоралася, і висока залежність від інших країн (наприклад, від Росії – щодо поставок енергоносіїв) та інші актуальні показники. Тому варто спрямувати державну політику на підвищення ефективності економічної безпеки держави за усіма напрямками.

Джерела інвестування представлені на рисунку 4. Необхідним є збільшення витрат на національну оборону з одночасною зміною їх структури на користь фінансування НДДКР, закупівлю і модернізацію ОВТ; створення спеціалізованої державної фінансово-кредитної установи (наприклад, Банку реконструкції і розвитку оборонної промисловості) з метою консолідації державних інвестиційних ресурсів; підвищення ефективності розміщення інвестицій, контроль за їх цільовим використанням тощо.

Таким чином, згідно з Воєнною доктриною України, держава повинна:

- забезпечувати розвиток науково-технічної, технологічної та виробничої бази ОПК;
- розробку, модернізацію та оснащення Збройних сил України (ЗСУ) системами ОВТ, які становлять основу їх бойового потенціалу;

– запобігати військово-технічному і технологічному відставанню у розвитку основних видів ОВТ.

Значне зниження рівня забезпечення ЗСУ та інших військових формувань військовою і спеціальною технікою та озброєнням нового покоління, що загрожує зниженням їх боєздатності, а також зволікання у виконанні програм реформування ОПК та їх недостатнє фінансування визначається Законом України «Про основи національної безпеки України» як загроза національній безпеці держави, а цілеспрямована діяльність держави з забезпечення обороноздатності шляхом відповідної розбудови ОПК є одним із найважливіших напрямів державної політики у сфері національної безпеки та оборони [3]. Загальні характеристики нинішньої ситуації в ОПК України наведені на рисунку 5.

У багатьох випадках створення інноваційної продукції закінчується на початкових стадіях інноваційного циклу і не доводиться до серійного виробництва. Продаючи такий продукт іноземним фірмам, його власники несуть значні «потенційні» втрати, а відсутність внутрішнього ринку оборонної продукції значно ускладнює її реалізацію на зовнішньому ринку.

Ситуація у сфері розробки і виробництва ОВТ значною мірою ускладнюється втратою низки базових технологій оборонної галузі, обмеженістю замкнених циклів виробництва основних видів ОВТ, різким скороченням номенклатури виробів, особливо електронної техніки; низькою якістю вітчизняних комплектуючих і матеріалів, невиправданим зростанням їх вартості.

Фінішне виробництво ОВТ в Україні значною мірою залежить від імпортних поставок комплектуючих виробів, вузлів, агрегатів, матеріалів і сировини. Для деяких зразків ОВТ ці поставки досягають 80% і більше.

З причин відсутності ефективно діючої інноваційної системи стримується:

- розвиток інноваційного підприємництва, особливо малих і середніх підприємств, забезпечуючи комерціалізацію науково-технічних розробок і технологій;
- залучення ресурсів приватного бізнесу в сферу фундаментальних досліджень і розробок;
- розвиток венчурного підприємництва;
- концентрація зусиль крупних корпорацій і дрібних підприємницьких структур для виробництва конкурентоспроможної високотехнологічної наукоємної продукції.

Серйозною загрозою економічній безпеці, а значить і національній безпеці держави, є різке згортання фундаментальних досліджень, розпад добре відомих у світі науково-дослідних і дослідно-конструкторських колективів.

З причин відсутності державного підтримання немає значних зрушень в адаптації ОПК до європейських стандартів, що сьогодні визнаються за світові норми якості машинобудівної продукції і умов її експлуатації.

Не усунуто диспропорції у структурі виробничих потужностей ОПК. Реструктуризація ОПК проводиться без урахування реального технічного рівня та потенційних можливостей його підприємств і організацій, а сформовані нові виробничі структури не приносять прибутків.

Створене в Мінпромполітики України Агентство з питань оборонно-промислового комплексу немає дієвих механізмів для реалізації заходів щодо реформування оборонної галузі.

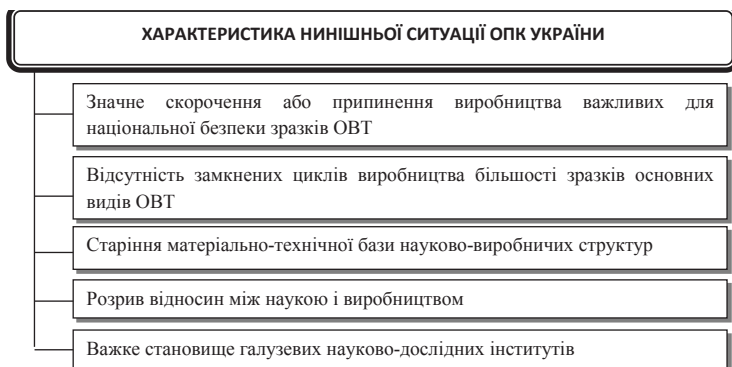

Рис. 5. Ситуація ОПК України на сучасному етапі

Сфера банкрутства підприємств і організацій ОПК фактично перетворилася в прибутковий бізнес для рейдерів, які намагаються оволодіти майном найприближчих в економічному відношенні підприємств шляхом доведення їх до розорення з наступною приватизацією через процедуру банкрутства.

Сьогодні ОПК України перебуває у стані системної кризи, що має тенденцію до подальшого поглиблення. Руйнація оборонної промисловості як одного із основних елементів національної безпеки призведе до різкого обмеження можливостей у забезпеченні боєздатного стану ЗСУ та значного скорочення можливостей інтеграції України у міжнародні оборонні, економічні та політичні структури.

Висновки з проведеного дослідження. Навесні 2014 р. положення військово-промислового комплексу України ускладнилися: у березні 2014 р. були втрачені 13 підприємств ВПК на території Кримського півострова [5], надалі був втрачений контроль над низкою підприємств ВПК у Донецькій і Луганській областях. Кілька підприємств ВПК були зруйновані в ході бойових дій на сході України. Також навесні 2014 р. уряд України припинив військово-технічне співробітництво з Росією.

З весни 2014 р. військові витрати України були збільшені, українськими підприємствами були розроблені нові зразки військової продукції, у тому числі бронежилетів, обмундирування, екіпірування і спорядження військовослужбовців [6] (зокрема, уже в грудні 2014 р. були представлені зразки бронежилетів, обмундирування та взуття) [3].

Крім державних підприємств, що входять у ДК «Укроборонпром», виробництво продукції військового призначення було розпочато на неспеціалізованих і приватних підприємствах:

- на декількох підприємствах було освоєно випуск противокумулятивними екранів для бронетехніки [5];

- на низці підприємств почалося виготовлення броньованих і бліндрованих автомашин з цивільних вантажівок [4] і легкових автомашин;

- НВО «Практика» тільки до 17 вересня 2014 р. виготовило для збройних сил, прикордонної охорони та інших воєнізованих структур України на підприємстві 16 броньованих машин [2];

- у серпні 2014 р. конотопський завод «Авіакон» за рахунок власних коштів відремонтував і передав для установки на п'ять вертольотів збройних сил України екранно-вихлопні пристрої для захисту від ПЗРК [5];

- 24 вересня 2014 р. на виставці «Оборона і безпека-2014» завод «Ленінська кузня» представив демонстраційний зразок бойової машини «Скорпіон» (переобладнаний ГАЗ-66 з бойовим модулем ОБМ) [4];

- у жовтні 2014 р. ДП ВО «Південмаш» виготовив на базі мікроавтобуса Chevrolet Express один легкоброньованої мобільний комплекс спостереження МКС-1, а компанія «Zbroyar» розробила варіант модернізації ручного кулемета РПД;

- у грудні 2014 р. корпорація «Богдан» розробила, виготовила і запропонувала для українських збройних сил бронеавтомобіль «Барс».

З весни 2014 збільшено випуск бронежилетів:

- на озброєння збройних сил був прийнятий новий тип бронежилета – «Корсар-М4» [4], також НВП «Темп-3000» був збільшений випуск бронежилетів «Корсар-М3»;

- у Харкові ХЗТМ спільно з заводом ім. Фрунзе був освоєний малосерійний випуск низькотехнологічних бронежилетів;

- у Мелітополі у червні 2014 р. освоєний малосерійний випуск низькотехнологічного «народного бронежилета» [6];

- у Запоріжжі у червні 2014 р. був освоєний малосерійний випуск ще одного варіанту низькотехнологічних бронежилетів;

- крім того, була зроблена спроба налагодити виробництво низькотехнологічних бронежилетів на підприємстві «Агромаш» у Тиврівському районі Вінницької області.

Восени-взимку 2014 року у зв'язку зі стабілізацією лінії фронту освоєно випуск оборонних і інших споруд (збірні блокпости, житлові контейнери для розміщення солдатів в польових умовах тощо).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гриценко А. В Украине провалена оборонная программа / А. Гриценко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/power/2010/07/21/702447.html>.
2. Крючок О. Офсет: польський досвід укладання контрактів з продажу озброєння / О. Крючок // Військо України. – 2004. – № 1–2. – С. 26–27.
3. Новини на сайті Мсії України при НАТО від 24 квітня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/missionnato/ua/news/detail/80460.htm>.
4. Про схвалення Стратегії розвитку вітчизняної авіапромисловості на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2008 року № 1656-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1656-2008-%F0>.
5. Стратегічна концепція оборони і безпеки членів НАТО та безпекова політика України у контексті рішень Чиказького саміту Альянсу: міжнар. конф. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/837/1Adelkxah,N.IranIntegratesTheConceptoftheSoftWarIntoitsStrategicPlanning/NimaAdelkxah//TerrorismMonitor-2010.-Vol.8,issue23.-June12> [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.jamestown.org/programs/gta/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=36482&tx_ttnews\[backPid\]=26&cHash=54ed1d7486](http://www.jamestown.org/programs/gta/single/?tx_ttnews[tt_news]=36482&tx_ttnews[backPid]=26&cHash=54ed1d7486).
6. Heavily Indebted Poor Countries. From Wikipedia, the free encyclopedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Heavily_Indebted_Poor_Countries.
7. Henius, J. Smart Defense: A Critical Appraisal / Jakob Henius, Jacopo Leone, MacDonald. – NATO Defense College: Rome, 2012. – March [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ndc.nato.int/research/series.php?icode=2>.
8. Hoppel, K. von. Democracy by Force. US Military Intervention in the Post-Cold War World / Karin von Hippel. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – 224 p.